

RADNÓTI MIKLÓS KÉT ELFELEJTETT IRÁSA

(VERGŐDÉS [1926], ROMANTIKA [1934])

Nagy példányszámú, jó kiadásokban a Radnóti-életmű zöme már régóta hozzáférhető; a Koczkás Sándor által gondozott (több kiadásban is közkezen forgó) verskötet, ill. a Réz Pál gondozásában megjelent prózakötet, Radnóti szinte valamennyi írását tartalmazza (eltekintve naplójától, amely néhány évig még alighanem kéziratban marad). E kötetek azonban — rendeltetésükből adódóan — nem pótolhatják a Radnóti-írások ún. szövegkritikai kiadását, mivel az életmű egésze fölötti teljes és biztonságos áttekintést, a pontos szövegeket, a variánsokat és töredékeket stb. csak a kritikai kiadásban lehet biztosítani. A következő pár évben a Radnóti-filológia egyik legfontosabb feladata éppen ezért alighanem a szövegkritikai munkálatok megindítása, illetőleg rendszeressé tétele lesz. Az alábbiakban, két elfeledett Radnóti-írás közzétételével ezt a sok időt és fáradságot igénylő textológiai munkát szeretném segíteni.

I

A két világháború között a magyarországi zsidóság ifjúsági folyóirata a Remény volt. A havonta kétszer, illetve néhány évig havonta csak egyszer megjelenő lap a *Egyenlőség* önállósult melléklapjaként látott napvilágot. Miként a kor ifjúsági lapjainak többsége, a Remény is számított olvasói aktivitására, közreműködésére. A szerkesztő(k) nemcsak a „felnöttek” által írott ismeretterjesztő cikkeket, szépirodalmi műveket adták a gyerekolvasók kezébe, hanem ilyenek írására buzdították is őket. Ennek eredményeként az olvasók rendszeresen közreműködtek a lap anyagának kialakításában; Teret a gyerekek próbálkozásainak a lap néhány rovat nyitásával adott; a rejtvényrovat kizárólag a gyerekek által készített rejtvényeket, tréfás feladványokat hozta, a *Bontakozó szárnyak* rovatcím alatt pedig irodalmi kísérleteik (versek, novellák) jelentek meg. A legnagyobb és legrendszeresebb olvasói aktivitás mégis a szerkesztői üzenetekben kapott teret; Molnár Ernő szerkesztő ugyanis rendszeresen válaszolt a gyerekek leveleire, mindenkire volt egy-egy jó szava, buzdító-nevelő mondata, ráadásul (több-kevesebb rendszerességgel) az olvasók leveleiből, küldeményeiből részleteket is közölt.

Radnóti Miklós — eddigi tudomásunk szerinti — első nyomtatásban megjelent verse is ebben az *Üzenetek* rovatban látott napvilágot. A Remény 1926. június 1–15. (XII. évf. 11–12.) száma ugyanis a következő szerkesztői üzenetet közölte (a 16. lapon):

„*Glatter Miklós*. Ezt a verset, mely igaz hangulatot közvetlenül, szépen fejez ki, itt közöljük:

VERGŐDÉS

Borongós, bús őszi nap . . .
 Megvan már a hangulat,
 De a rímek nem gördülnek
 És a témák szétröpülnek . . .
 Összefogni őket lüktető agyam
 Már nem bírja sehogyan . . .
 Papírt, tollat félrevágom,
 A helyemet nem találom
 S lenézem magamat,
 Tépázom a hajamat . . .”

A vers keletkezéséről és megjelenésének közvetlen körülményeiről egyelőre nem sokat, pontosabban: alig valamit tudunk.

A keletkezés idejének megállapításához az ad némi segítséget, hogy a Reménynek a *Vergődés*t is közlő száma 1926. június elsején került be a budapesti „kir. ügyészség” sajtórendészeti osztályára,¹ tehát a vers mindenképpen ezen időpont előtt, talán 1926 áprilisában vagy májusában íródott. Ennek, mármint az áprilisi vagy májusi keletkezésnek azonban a vers első sora ellene látszik mondani; ha hinni lehet Radnóti versindításának („bús őszi nap”), akkor a *Vergődés* nem íródhatott 1925 őszenél később. Ez esetben a legelső fennmaradt Radnóti-versek egyike jelent meg a Reményben.

Hogy hogyan került ez a Radnóti-zsenge a Remény hasábjaira, csak találgatni lehet. Valószínű azonban, hogy Radnóti nem véletlenül jelentkezett versével (és levelével?) a szerkesztőségnél. A Remény szerkesztője ugyanis az a Molnár Ernő volt, aki az Izabella utcai fiú felsőkereskedelmi iskolában (az 1923/24-es tanévben) Radnótit is tanította.² Kettejük 1924 utáni (lehetséges) kapcsolatáról nem tudok; Molnár az 1923/24-es tanév befejeztével megvált az iskolától, két év alatt akár el is felejtette tanítványát. Radnótinak a Reményben való jelentkezése azonban arra int, a jövőben e (lehetséges) kapcsolat földerítéséről sem mondhat le a kutatás.

¹ A *Remény* ún. ügyészségi kötelempéldányait a szegedi Egyetemi Könyvtár őrzi, a szóban forgó számon jól látható az ügyészségi átvételi bélyegző dátuma: 1926. június 1.

² Vö.: Budapest székesfővárosi VI. kerületi (Izabella utcai) 4 évfolyamú fiú felsőkereskedelmi iskola XXXIX. értesítője az 1923/1924. iskolaévről. Összeállította: BANKÓ LAJOS. Bp. 1924. 4. és 7. lap.

2.

Gál István egyik gazdag dokumentációjú tanulmányából tudjuk,³ hogy Radnótinak a „könyvkiadók házatáján” végzett, kb. egy évtizedes munkája irodalmi tevékenységének is egyik igen fontos területe volt. Az egyetemi tanulmányait befejező költő (1934-gyel kezdődően) részt vett a kiadóknál akkor szokásban volt szinte valamennyi munkában; kéziratokat lektorált, korrektorkodott, lexikon-szócikkeket írt, kiadványszerkesztőként dolgozott, műfordításokat készített stb. E sokrétű munka során tucatnyi könyvkiadó jó néhány munkatársával közvetlen kollegiális, ill. baráti kapcsolatba került, s a velük folytatott klubszerű eszmecsereik, viták révén közvetlen közelről érzékelhette a szellemi élet legfrissebb problémáit és tendenciáit. E sokrétű és Radnóti pályájának alakulása szempontjából is fontos tevékenységi terület további részleteinek a megismeréséhez szolgál némi segítségül Radnóti alább következő cikke is, amely eredetileg a Könyves című lap 1934. májusi [IV. évf. 1.] számában jelent meg, a 13. lapon:⁴

„Romantika

(Bevezető sorok a romantikus költő arcképéhez)

A romantika életérzés, mely a környezettel szemben való sajátos állásfoglalást jelent, az anyagnak ugyancsak sajátos megdolgozásával együtt. Tulajdonképpen határozott alapú és biztonságot nyújtó létezők, életformák, illetve társadalmak felé való törekedés ez, lázadás egy meglévő, de a művészt ki nem elégítő környezet és forma ellen.

Formailag érdekes bizonyítéka e lázadásnak a romantikus irodalom jelzőhasználatának, vagy a romantikus festészet

³ GÁL ISTVÁN: *Radnóti Miklós mint könyvkiadók külső munkatársa* — It, 1969. 2. sz. 423-431. lap. A cikk némileg módosított tartalommal és címmel megjelent GAL: *Bartóktól Radnótiig* című kötetében is.

⁴ Ezt a RADNÓTI-cikket a költőnek legutóbb megjelent s minden eddiginél teljesebb prózakötete, a RÉZ PÁL által gondozott *Próza* nem tartalmazza, s tájékoztató jegyzeteiben a sajtó alá rendező nem is említi. Véltetőleg elfelejtett RADNÓTI-írásról van tehát szó. E cikk egyébként lényegileg betűhíven kerül újraközlésre; még RADNÓTI neve is a cikk végén, aláírás-szerűen marad, ahogy a Könyvesben volt. Néhány azóta elavult helyesírási formulát, illetőleg: nyilvánvaló sajtóhibát azonban fölösleges lett volna a szövegben hagyni: a költő vezetéknevének hosszú i-vel szedett alakját a közhasználatú rövidre változtattam, s elhagytam a cím, ill. a névaláírás után levő — akkor még szokásos — pontot. Azt is bizonyosnak vettem, hogy írásában a költő „klasszikusnak nevezhető” pontokat említi (s nem: nevezetű-t), s az „osztályöntudat[ó]sulással” szóban is bátran pótolható az o betű.

formajegyeinek folytonos fejlődése a pregnáns, mondhatnánk anyagszerű felé.

Minthogy az emberi közösség eddig még a végső társadalmi szintézisig nem jutott el, csak folytonos dialektikus fejlődés látható e szintézis felé, a művészetek jellege romantikus s csak a dialektikus fejlődés egyes hosszabb pihenőállomásain nevezhető klasszikusnak, illetve pontosabban »nem romantikusnak.«

E szemszögön át nézve a magyar fejlődést, tulajdonképpen csak a polgári fejlődés csúcán (impresszionizmus) találjuk ezt a jelenséget aránylag tisztán míg Európában a feudális stb. korok kiteljesedése idején is. A különleges magyar fejlődést kell itt megfigyelnünk, t. i. azt, hogy az európai, előbb említett pihenőpontok üzenete hozzánk, az állandó politikai elnyomás s az ennek következményeként természetszerűleg kifejlődni nem tudó forradalmi tradíció hiánya miatt, később jutnak el és ugyanakkor az Európát figyelő magyar szemeken át már hatnak az előbbjáró külföld nyugtalanító jelenségei, melyek színezik és megbontják ezeket a pihenési pontokat. Ezeket a művészetekben klasszikusnak nevezhető pontokat. Sok vonást csak ez a tény magyaráz néhány költőnk portréján.

A föntiek után világos, hogy a XIX. század romantikája együtt fejlődik a polgári osztályöntudat[ol]sulással és harcos kísérője a polgárság osztályharcának. Ezeket tudva, fölmérhetjük mit jelentenek a század magyar költői irodalmunk és formatörténetünk folytonosságában.

Radnóti Miklós”

A Könyves, mely ezt a Radnóti-írást közölte, a „könyvkereskedő alkalmazottak közlönye” volt, felelős kiadója és szerkesztője pedig Szabados András (1909–1957), aki verseivel — a harmincas évek elejétől — a Fiatall Magyarországnak, majd a Független Szemle hasábjain Radnóti-val is szerepelt együtt. A lap éppen a Radnóti-cikket is közlő számával újult meg, miután a könyvkereskedő alkalmazottak 1934. március 26-i közgyűlése jóváhagyta az újjászerveződés gondola-

tát.⁵ „Mai számunkkal – írja az aláírás nélkül megjelent szerkesztőségi program – új korszak kezdődik a Könyves életében.”⁶ A megújulást bejelentő program, jól láthatólag, igen ambiciózus, egyebek között azt is vallja, hogy „lapunk összekötő orgánum akar lenni a könyvkereskedelem és a könyvszerető olvasóközönség között”, a „szorosabb értelemben vett szakmai kérdéseken kívül tehát általános érdeklő, aktuális problémákkal foglalkozó cikkeket, valamint írói riportokat is közlünk”. A folyóirat munkatársi gárdája és anyaga valóban eszerint állott össze; a *Könyves* 1934. májusi számába – Radnóti és a szerkesztő, Szabados András mellett – Komlós Aladár, Benedek Marcell, Dénes Béla, Forgács Antal, Vajda János stb. is írt, és Babitscsal készített interjút, valamint Thomas Mannról és Füst Milánról írott arcképvázlatot is olvashatunk benne. Ez a lapújító ambícióvet némi fényt a *Romantika* keletkezésének, vagy legalábbis megjelenésének körülményeire. Radnóti alighanem Szabados ismerőseként került írásával a *Könyves*be, miként Dénes Béla, Forgács Antal és Vajda János is, s föltehetőleg a korábbi személyes kapcsolat eredményeként íródott a Buday Györgyről közzétett méltatás is. Ha a *Romantikát* Radnóti Szabados fölkérésére írta (márpedig ez nagyon valószínű), akkor a cikk 1934. március vége és április 20. között készült (huszadika volt a lapzárta napja). A *Könyves* májusi száma mindenestre május 4-én,⁷ tehát pontosan megjelent, s így a *Romantika* április 20-nál később semmi esetre sem íródhatott.

Ezek szerint Radnóti Miklós szellemi fejlődésében a *Romantika* a Kaffka-disszertáció és a *Jegyzetek a formáról és a világszemléletről* című írásai mellé tartozik. Nemcsak a keletkezési időpontok fűzik egymáshoz a három írást, hanem a bennük megmutatkozó szempontok rokonsága is. Mindháromban Radnótinak a történelmi materializmus alkalmazására tett kísérlete keveredik a korai Lukács György-művek hatásával, valamint egy – jobb szó híján – „lázadó”-esztétika kidolgozására irányuló törekvésével. A *Romantika* így elsősorban e benső küzdelem teoretikus lenyomataként érdemel figyelmet, bár nem egy gondolata ma is érdekes lehet.

LENGYEL ANDRÁS

⁵ [SZABADOS ANDRÁS] „a jegyző”: *Tisztújító közgyűlés jegyzőkönyve* – *Könyves*, 1934. május [IV. évf. I.] sz. 23.

⁶ [SZABADOS ANDRÁS:] *Egyesületi élet*. – *Könyves*, uo. 21.

⁷ A szegedi Egyetemi Könyvtár ügyészégi kötelezpéldányán jól látható az átvételi bélyegző dátuma: 1934. május 4.